

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

за темою

«Теорія та розвиток конституціоналізму в Україні»**ПЛАН ЛЕКЦІЇ**

1. Поняття конституціоналізму та його основні етапи в Україні
2. Публічна влада у системі сучасного українського конституціоналізму
3. Принципи сучасного українського конституціоналізму

Література основна

1. Конституційне право України: підруч. / До 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В. Л. Федоренко. – К. : Видавництво Ліра-К, 2016. – 616 с.

2. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]: за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова; тех. ред. Ю. Д. Батан. - Одеса : Юридична література, 2017. - 256 с.

3. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.

4. Конституційне право України: навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять для студентів II курсу першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право” / уклад.: Ю. Г. Барабаш, В. П. Колісник, Т. М. Слінько та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 178 с.

Додаткова література

1. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: Навч. посібник. Полтава: “Астрія”, 2020. 217 с.

2. Попович Т. П. Сегментація публічної влади (досвід Польщі, Чехії та Словаччини). Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: "Право". 2018. Випуск 52. Том 1. С. 99-103.

1. Поняття конституціоналізму та його основні етапи в Україні

Г. Дж. Берман вважає, що термін «конституціоналізм» було введено до наукового обігу в кінці XVIII – на початку XIX ст. Термін «конституція» має етимологічний зв'язок з поняттям «конституціоналізм», який з'явився набагато скоріше, адже мова йде про період Стародавнього Риму. Сучасні поняття «конституція» і «конституціоналізм» мають різний зміст.

У світовій історії важко знайти навіть серед найбільш тоталітарних держав таку, яка б не здійснювала заходи для надання своєму режиму видимості законності. Також частиною правової історії людства стали і заходи молодих держав, які з усіх сил і в найкоротші строки бажали ідентифікувати себе демократичними і правовими.

Однак все розставляє на свої місця теорія конституціоналізму. Так, якщо практично кожна з двохсот існуючих на політичній карті світу держав має свою конституцію, то це ще не показник того, що в таких державах існує і конституціоналізм.

Тобто конституціоналізм, який в якості правового явища зародився в часи, коли вперше була оголошена думка про спротив народу необмеженій державній владі, вже в сучасному світі перетворився в дієву і складну політико-правову систему, яка включає не тільки конституцію, а й історію та теорію конституційного права, його ідеологію, як і сам реально існуючий в конкретній державі конституційний лад.

Тому цілком справедливо А.Р. Крусян у дисертації «Український конституціоналізм: етапи становлення і розвитку» зазначає: «Поняття конституціоналізму — політико-правова категорія, яка опосередковує місце і роль Конституції у правовій системі, суспільстві і державі, що знаходять вияв у її верховенстві та характері впливу на суспільні відносини».

З концепцією конституціоналізму тісно пов'язана теорія конституційної держави. А.І. Козаченко, який є автором навчального посібника «Історія розвитку конституціоналізму в Україні», враховуючи державно-правовий статус України, розвиток конституційної думки, найважливіші особливості національної правової культури, соціально-економічного та політичного розвитку, приходять до висновку, що слід розрізняти п'ять періодів історії розвитку вітчизняного конституціоналізму.

На думку даного дослідника, перший період – зародження вітчизняного конституціоналізму за часів Речі Посполитої та України-Гетьманщини (друга половина XVI – XVIII ст.).

Другий період – формування конституційних ідей за часів Російської та Австрійської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.).

Третій період – розвиток українського конституціоналізму за доби національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.

Четвертий період – радянське конституційне будівництво 1919-1991 рр.

П'ятий період – вітчизняний конституціоналізм після проголошення незалежності України у 1991 р. і до нашого часу.

2. Публічна влада у системі сучасного українського конституціоналізму

Влада – це суспільні відносини підпорядкування і управління. Існує багато різновидів влади (економічна, психологічна, політична тощо). Одним з різновидів суспільно-політичної влади є публічна влада.

Ні в Конституції України, ні в інших нормативно-правових актах чинного українського законодавства немає нормативно визначеного поняття «публічна влада».

«Юридична енциклопедія» визначає публічну владу як різновид суспільно-політичної влади, народовладдя, а ключовими її видами є: влада народу як безпосереднє народовладдя, безпосередня демократія (вибори, референдуми тощо); законодавча, виконавча, судова влада; місцеве самоврядування – місцева публічна влада, що здійснюється, зокрема, територіальними громадами, представницькими органами місцевого самоврядування (радами), виконавчими органами рад, сільськими, селищними і міськими головами тощо.

Ключовими ознаками публічної влади є:

- а) суверенітет;
- б) її здійснення реалізується через державний апарат;
- в) має право видавати закони і підзаконні акти, які є обов'язковими до виконання;
- г) механізм державного примусу.

Аналіз Конституції України дозволяє зазначити, що в теорії українського конституціоналізму публічна влада ґрунтується на ст. 5

Конституції України, де зазначено, що єдиним джерелом влади в Україні є народ. З даного приводу у рішенні Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 5 жовтня 2005 р. зазначено, що це потрібно розуміти так, що в Україні вся влада належить народові; влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною.

Влада місцевого самоврядування має інакшу правову природу, порівняно з державним урядуванням (законодавча, виконавча, судова влада).

Ключовими ознаками влади місцевого самоврядування є:

- а) публічність в рамках територіальної громади;
- б) основним її суб'єктом виступає територіальна громада;
- в) самостійність влади місцевого самоврядування, що забезпечено Конституцією України організаційно і матеріальною базою місцевого самоврядування;
- г) спрямованість на представництво і вирішення місцевих справ територіальної громади.

Реалізована конституційна реформа децентралізації державного урядування на користь розширення повноважень місцевого самоврядування свідчить про зміну системи взаємовідносин між державним урядуванням і місцевим самоврядуванням.

3. Принципи сучасного українського конституціоналізму

У 2010р. українська дослідниця А.Р.Крусян у дисертаційному дослідженні «Сучасний український конституціоналізм: теорія і практика» запропонувала розуміти під принципами конституціоналізму основоположні ідеї, стійкі керівні витоки, які адекватно відображають юридико-соціальні цінності, сприйняті суспільством на даному етапі його розвитку, відображають сутність сучасного вітчизняного конституціоналізму, служать для створення внутрішньо узгодженої системи конституціоналізму та практичного функціонування з метою обмеження (самообмеження) публічної влади на користь громадянського суспільства, прав та інтересів особи для досягнення конституційно-правової свободи людини.

І.Є. Словська у дисертації «Український конституціоналізм: етапи становлення і розвитку» зазначає: «Загальними принципами українського конституціоналізму є принципи: верховенства Конституції у правовій системі; верховенства права у суспільстві і

державі; поділу влад; обмеженості державної влади; суверенітету Українського народу; взаємної відповідальності держави і особи; реальності прав і свобод, їх охорони, непорушності, гарантованості; відкритого громадянського суспільства; наступності конституційних ідей».

Вказаний перелік принципів українського конституціоналізму не є чимось даним один раз і назавжди. Так, згадане вище дисертаційне дослідження І.Є. Словської було здійснене у 2004р., а в 2022р. Т.В.Степанова та Л.О. Корчевна в опублікованій монографії «Трансформація принципів українського конституціоналізму на сучасному етапі» ставлять питання про цифрову трансформацію конституційних засад судочинства, доброчесності суддів як ключових елементів правової держави.

На нашу думку, головним принципом українського конституціоналізму є принцип людських прав, який пронизує всі складові елементи конституціоналізму, адже сама система конституціоналізму створена для забезпечення людських прав.

Питання для самоперевірки:

Історичний розвиток конституційних ідей та інститутів.

Конституційні традиції та акти Росії і України дореволюційного періоду (до жовтня 1917 р.).

Універсали Української Центральної Ради та Конституції УНР (1918 р.).

10

Конституція СРСР 1977 р. та Конституція Української РСР 1978 р.: основні риси і особливості.

Скільки Конституцій було прийнято в Україні за радянської доби? В чому полягає проблема конституційного закону?